

РОМИ КАО ЖРТВЕ ПОВРЕДЕ ЧЛАНА 14 У ВЕЗИ СА ЧЛАНОМ 2 ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О ЗАШТИТИ ЉУДСКИХ ПРАВА И ОСНОВНИХ СЛОБОДА

Сажетак: Предмет анализе аутора је кршење права на живот, гарантованог чланом 2 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода (у даљем тексту: „Конвенција“), у пракси Европског суда за људска права (у даљем тексту: „Суд“), у предметима у којима се као жртве јављају лица ромске националности или ромског порекла, при чему је управо етничка припадност подносилаца представке фактор који је одлучно или у значајној мери утицао на саму повреду права из Конвенције од стране држава потписница или појединаца под њеном јурисдикцијом, или је утицао да државе не спроведу делотворну истрагу о кршењу права на које се подносиоци представке позивају. У овом реферату аутори настоје да укажу на изабране случајеве Суда и ставове заузете у његовој пракси који се тичу дискриминације у уживању права на живот, као најзначајнијег права, гарантованог чланом 2 Конвенције.

Кључне речи: Роми, Европски суд за људска права, право на живот, дискриминација

Увод

Члан 14 Конвенције предвиђа да се уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза са неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус. Забрана дискриминације, зајемчена чланом 14 Конвенције није самостално право, већ представља зависно право, чији је опсег примене ограничен на уживање људских права гарантованих Конвенцијом и њеним протоколима. Другим речима, представке у којима се подносиоци наводе да су претрпели дискриминаторни третман, морају се односити на дискриминацију у уживању неког другог, супстанцијалног права из Конвенције. Примера ради, не би било довољно да подносилац представке наведе да је жртва дискриминаторног третмана уопште, или неког права које

није гарантовано Конвенцијом,¹ већ је потребно да је подносилац претрпео дискриминацију у уживању неког другог права, као што су нпр. право на живот, право на слободу вероисповести, право на образовање, или ма које друго право зајемчено Конвенцијом и њеним протоколима. Сходно томе, члан 14 се увек наводи „у вези са” неким другим правом које је прописано Конвенцијом и забрана дискриминације се може сматрати делом сваке одредбе о неком основном праву које је садржана у Конвенцији (INTERRIGHTS приручник за правнике - забрана дискриминације према европској конвенцији о људским правима (члан 14), 2006:4), при чему Суд може утврдити повреду супстанцијалног права и повреду члана 14 кумулативно, али и не мора то учинити, већ може утврдити повреду само једног од њих.

У самом тексту члана 14 су побројани напред наведени основи дискриминације.² Међутим, поред тога што су основи дискриминације експлицитно наведени, списак личних својстава који су основ дискриминације је могуће проширити, што, такође, произилази из самог текста овог члана, и то речима да се обезбеђује уживање права из конвенције „без дискриминације *по било ком основу*“ као и прописивањем другог статуса као основа по ком је дискриминација забрањена. У својој пракси, Суд је утврђивао да се под другим статусом, између осталог, могу подразумевати и сексуална оријентација, војни статус, професионални статус и друго.

У погледу врсти, Суд у својој пракси разликује непосредну од посредне дискриминације. Тако се непосредна дискриминације може одредити као различит третман појединца или групе лица у односу на друга лица или групе лица у истој или битно сличној ситуацији на основу личних карактеристика (Ellis, Watson, 2012:107). На основу наведене дефиниције можемо видети критеријуме које је потребно да испуни једно понашање, како би се могло сматрати непосредном дискриминацијом: 1) одређена лична карактеристика лица или групе лица, 2) стављање у неповољнији положај или могућност стављања у неповољнији положај и 3) неповољнији положај се мора односити на лице или групу лица у истој или сличној ситуацији (Тасић, 2016:30). Док је непосредна дискриминација одређена самим текстом члана 14, посредна дискриминација се развила у пракси Суда, који је заузео становиште да се општа правила, пракса, или услови, који имају несразмерно прејудицијалан ефекат на одређену групу, могу сматрати дискриминаторним, чак и уколико нису усмерени ка одређеној групи (*Hugh Jordan v. The United Kingdom*, 2001:154; *Hoogendijk v. The Netherlands*, 2005). Штавише, Суд је заузео и став да потенцијална дискриминација не мора бити само последица неке законодавне мере, већ може бити резултат и *de facto* ситуације (*Zarb Adami v. Malta*, 2006:76.). Ако разложимо посредну дискриминацију на саставне делове видећемо да постоје три

¹ Најчешћи случај представљају економска и социјална права, као што су право на рад, на синдикално удруживање, права из домена социјалне заштите, која су гарантована Европском социјалном повељом, или другим међународним инструментима.

² Пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза са неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус.

елемента. Први елемент је постојање лица или групе лица са личним својством. Други је њихово стављање у неповољнији положај, док се наредни елемент односи на примену привидно неутралног правила који се једнако примењује на све (Тасић, 2016:33-34).

Циљ овог реферата јесте да представи праксу Суда у делу члана 14 Конвенције у вези са чланом 2, у случајевима дискриминације лица у уживању права на живот, као најважнијег права гарантованог Конвенцијом, у случајевима где су жртве повреде били припадници ромске заједнице, односно у случајевима који се тичу дискриминације по основу ромске националне припадности.

Роми као жртве повреде члана 14 у вези са чланом 2 Конвенције

Први предмет који ће бити предмет анализе у оквиру повреде члана 14 у вези са чланом 2 Конвенције је случај *Nachova and others v. Bulgaria (Nachova and others v. Bulgaria, 2005)*, који се тиче смрти рођака подносиоца представке од стране војне полиције приликом њиховог хапшења. Подносилац представке је истакао повреду права на живот његових сродника услед домаћег закона и праксе који су дозвољавали употребу смртоносне силе и у случајевима у којима то није било апсолутно неопходно. Указао је и да су предрасуде и непријатељски став полицајаца према особама ромског порекла одиграли одлучујућу улогу у догађајима који су лишили живота његове сроднике, као и у чињеници да није било озбиљне истраге о истим. Суд је утврдио повреду негативне обавезе из члана 2 Конвенције због лишења живота подносиоцевих сродника, као и повреду процедуралне обавезе овог члана услед пропуста државе да спроведе ефикасну истрагу поводом њихове смрти. Притом, Велико веће Суда је истакло да, у конкретном случају, није утврђено да ли су убиства расно мотивисана, те није ни утврђена повреда члана 14 у вези негативне обавезе члана 2 Конвенције. Међутим, Велико веће је утврдило да су домаће власти пропустиле да спроведу адекватну истрагу могућих расистичких мотива, чиме држава није испунила своју дужност да предузме све неопходне мере и истражила да ли је дискриминација имала улогу у критичном догађају, чиме је држава повредила члан 14 у вези процедуралне обавезе из члана 2 Конвенције. Дакле, иако није пред Судом утврђено да су припадници војне полиције били расно мотивисани, тај задатак је био на властима тужене државе да истражи, сагласно њеној процедуралној обавези из члана 2. Када постоји лишење лишења живота неке особе, Суд је нагласио да чланови 2 и 14 Конвенције намећу дужност државним органима да спроведу делотворну истрагу без обзира на расно или етничко порекло жртве. Уједно, власти имају додатну обавезу да предузму све разумне кораке да открију евентуално постојање расистичког мотива у инциденту који укључује употребу силе од стране државних службеника. У конкретном случају, без обзира што је постојала изјава сведока М.М. о расистичком вербалном злостављању, што би требало да представља довољан знак домаћим властима о потреби истраживања расистичких мотива, таква

истрага није спроведена. Сходно томе, Суд је утврдио повреду права на забрану дискриминације из члана 14, у вези процедуралне обавезе, као једног од аспекта члана 2 Конвенције.

Суд је схватања да када домаће власти нису спроводиле истражне радње ради утврђивања постојања дискриминације, чиме су занемаривани докази о евентуалној дискриминацији, може се онда извући снажни закључци и индиције о постојању повреде члана 14 Конвенције, чиме се пребацује терет доказивања на тужену државу. Уједно, полазећи од чињеница конкретног случаја, Суд је нагласио да су домаће власти пропустиле да се позову на бројне узнемирујуће околности, као што је прекомерна употреба силе, уз изговарање расистичких изјава, те да је оправдано пребацити терет доказивања на државу. Другим речима, на домаћим властима је да на основу додатних доказа или убедљивог објашњења чињеница докажу да конкретни догађаји ниси били условљени дискриминацијом од стране државних органа.

Међутим, важно је истаћи заједничко издвојено мишљење судија Case-devall, Hedigan, Mularoni, Fura-Sandstrom, Guylumyan i Spielmann у овој пресуди, у коме потврђују своју сагласност са утврђивањем повреде члана 14 у вези члана 2 Конвенције. Међутим, истичу да, гледајући иза чисто процесног закључка да је држава повредила овај члан услед дискриминације у спровођењу истраге, се може утврдити и повреда овог права у супстанцијалном, а не само у процедуралном смислу, с обзиром да сви докази, посматрани заједно, дају основа да Суд утврди овакву повреду. Притом, судије истичу да чињеница да су пуцњи испалени у насељеној области – у ромској четврти, занемарујући јавну безбедност, да су полицајци били свесни ромског порекла жртава, од којих нико није био наоружан нити сматран опасним, до тада познату и документовану праксу представника јавног реда који наносе фаталне повреде Ромима, узвике „ви проклети Цигани“, као и пропуст државних органа да спроведу активности уз значајне процедуралне недостатке, који су спречили да истина буде утврђена, заједно доводе до закључка да је Суд требало да утврди повреду члана 14 у вези члана 2, у целини, а не само повреду члана 14 у вези с процедуралном обавезом члана 2 (*Nachova and others v. Bulgaria*, 2005).

Важно је овде истаћи и да је у овом случају Суд први пут утврдио повреду члана 14 у вези са једном од обавеза из члана 2, тачније процедуралне обавезе државе, што је пракса, чијем се успостављању противе напред наведене судије у свом издвојеном мишљењу, истичући да, ако члан 14 не може бити самостално разматран, вештачки и бескорисно би било разликовати материјални и процедурални аспект члана 2 Конвенције.

У случају *Ciorcan and others v. Romania* (*Ciorcan and others v. Romania*, 2015) Суд је одлучивао о повреди права из Конвенције 37 румунских држављанина ромског порекла из насеља Апалина у румунском граду Регина (Reghin). Апликант Аугустин Бига (Augustin Biga) и његов пријатељ под иницијалима Ц.А. су дана 7. септембра 2006. године око 14:30 часова имали свађу у бару са полицајцем Р.О. који је радио за полицију у округу Мурес (Mures). Полицајац је поднео кривичну пријаву против њих двојице због безобзирног понашања. На основу кривичне пријаве, шеф полиције округа Мурес је теле-

фонским позивом наредио неколицини полицајаца да оду у насеље у којем су живели Аугустин Бига и његов пријатељ како би их довели на саслушање код тужиоца. У току телефонског разговора шеф полиције је напоменуо да је у Апалину тешко доћи због неколико стотина људи који блокирају пут, а при томе су наоружани палицама, вилама, секирама и косама. Исто тако, шеф полиције је затражио асистенцију специјалних полицијских снага. Према налогу специјалних полицијских снага од 7. септембра 2006. године, разлог за захтев овакве асистенције је био заштита полицајаца који воде истрагу због увредљивог понашања према полицајцу Р.О. Одмах након тога, седам припадника специјалних снага, заједно са два локална полицијска службеника из Регине и четири полицајца из цивилног одељења округа Мурес, отишли су у Апалину. Доласком полицијских возила у Апалину апликанти и остали становници овог краја, углавном жене и деца, почели су да се окупљају на улици из радозналости. Ради растеривања окупљених људи, припадници специјалних снага су бацали неколико сузаваца, што је изазвало панику. У то време, полицијски службеници су почели да пуцају на окупљене, док су возилима напуштали место. Више од двадесет пет Рома је наводно повређено или убијено. Неким од њих су издати лекарски сертификати који потврђују њихове повреде.

Апликанти су, у свом обраћању Суду, навели да су предрасуде и непријатељски став према особама ромског порекла одиграли одлучујућу улогу у догађајима од 7. септембра 2006. године. Они су навели и да је полицијска операција, која укључује интервенцију припадника специјалних снага, као и њихову накнадну непотребну и прекомерну употребу ватреног оружја, резултат тога да је ова акција била управљена управо према особама ромске националности. Такође, власти нису имале било какав разлог да сумњају да су становници Апалине били насилни или носили ватрено оружје, те је стога интервенција припадника специјалних снага била непотребна. Наиме, долазак седам припадника специјалних јединица и шест припадника обичне полиције у Апалин зарад уручивања позива осумњичењима, који је могао бити достављен и поштом, представља претерану мере карактеристичну за постојање расистичких ставова полиције према Ромима. Подносиоци представке су тврдили да домаће власти нису успеле да покажу да се такве операције обично планирају у сличним ситуацијама које се односе на неромске особе. Даље су нагласили да иако постоје сумње у расистичке мотиве, домаће власти су то пропустиле да истраже.

У својој одлуци, Суд се позвао на свој став заузет у предмету *Willis v. the United Kingdom (Willis v. the United Kingdom, 2002)*, у коме је утврдио да дискриминација постоји у случају различитог поступања, без објективног и разумног оправдања, према особама у релевантно сличним ситуацијама (*Willis v. the United Kingdom, 2002:48*). Штавише, посебну повреду људског достојанства представља расно мотивисано насиље, које захтева посебну опрезност домаћих власти и њихову снажну реакцију, због његових опасних последица. Из тог разлога власти морају користити сва расположива средства за борбу против расизма и расистичког насиља, чиме се појачава визија демократије о друштву у којем се разноликост не перципира као претња, већ као извор њего-

вог богатства (*Ciorcan and others v. Romania*, 2015:156; *Nachova and others v. Bulgaria*, 2005:145).

Суд је, такође, истакао да се, у погледу оцене доказа, користи степен извесности „изван разумне сумње“, иако је реч о аутономном појму, чија сврха није да користи приступ који, у том смислу, користе национални правни системи држава потписница Конвенције, односно да утврђује кривичну или грађанску одговорност, већ одговорност државе за кршење права из Конвенције. У том смислу, у поступцима пред њим, Суд није везан процедуралним баријерама у погледу допуштености доказа или унапред утврђеним формулама за њихову оцену. Сходно томе, Суд заузима ставове, који су засновани на слободној оцени свих доказа. Суд се, такође, позвао на своју утврђену праксу, да доказаност неке чињенице може проистећи из постојања довољно јаких, јасних и усаглашених индиција, или других неоспорених чињеничних претпоставки (*Ciorcan and others v. Romania*, 2015:157).

Суд је поновио и свој став да, приликом истраживања насилних инцидената, државни органи имају додатну обавезу да предузму све разумне кораке да разоткрију било какве расистичке мотиве и да утврди да ли су етнички мржња или предрасуде потенцијално имали улогу у испитиваним догађајима. Поступајући идентично у случају расно изазваног насиља и бруталности са случајевима у којима нема таквих предрасуда, доводи до затварања очију пред специфичном природом аката који су нарочито деструктивни по фундаментална људска права. Пропуст да се направи разлика у начину на који се поступа у оваквим ситуацијама, може представљати неоправдан третман, неспојив са чланом 14 Конвенције (*Ciorcan and others v. Romania*, 2015:158).

Међутим, Суд признаје да доказивање расно мотивисаног насиља може бити често веома тешко у пракси, али, управо из тог разлога, истиче да је обавеза државе да истражи могуће расистичке мотиве у делима са елементима насиља је дужност да државни органи уложе највећи напор у конкретном случају. Ипак, ова обавеза није апсолутна – домаће власти морају учинити оно што се разумно може очекивати у датим околностима, односно да прикупе и обезбеде релевантне доказе, да искористе све практичне начине за откривање истине, као и да донесу потпуно образложену, непристрасну и објективну одлуку, без пропуштања сумњивих чињеница, које индицирају да је реч о расно мотивисаном насиљу (*Ciorcan and others v. Romania*, 2015:158).

У конкретном случају, Суд, најпре, напомиње да подносиоци представке нису упућивали на неке конкретне чињенице како би потврдили њихову тврдњу да је насиље према њима било расно мотивисано, али су упућивали на прекомерну и непотребну силу коју су власти користиле против њих. Ово се може закључити на основу изјаве апликанткиње А.А. уз наређење начелника полиције округа Мурес од 7. септембра 2006. године, у којем је наглашено да је ромско порекло двојице осумњичених и осталих становника суседства разлог за интервенцију специјалних снага. С тим у вези, Суд примећује да, када је донета одлука о распоређивању посебних снага, власти нису биле сигурне да је кривично дело почињено и да нема разлога да верује да су двојица осумњичених или било који други становник овог насеља били наоружани или опа-

сни, а која би захтевала интервенцију специјалне полиције обучене за борбу против терориста и изузетно опасних и наоружаних криминалаца. Сагласно наведеном, Суд закључује да су домаће власти користиле изразито прекомерну силу да би уручиле судски позив особама, за које није било познато да су опасне или наоружане, у току истраге о извршењу блажег кривичног дела, иако је достављање позива могло бити предузето и путем поште (*Ciorcan and others v. Romania*, 2015:160-162).

Међутим, иако планирање и поступање државних органа у конкретном случају захтева озбиљне критике, Суд сматра да су доступне чињенице, саме по себи, недовољне да би Суд установио да је третман апликаната расно мотивисан. Другим речима, није ван разумне сумње утврђено да су расистички ставови имали улогу у поступању припадника полиције према апликантима (*Ciorcan and others v. Romania*, 2015:163).

Ипак, све чињенице, посматране кроз призму објављених извештаја о предрасудама и непријатељствима према Ромима и континуираног полицијског злостављања над припадницима ове етничке заједнице, упућују на постојање опште предрасуде и непријатељства према Ромима, као и на континуиране инциденте злоупотребе полицијских овлашћења према припадницима ове заједнице. С тим у вези, Суд примећује да су државни органи, током спровођења истраге, били упознати са чињеницом да су полицајци пуцали гуменим мецима и правом муницијом у насељеном ромском подручју, не водећи рачуна о јавној безбедности, чиме је дошло до повређивања више лица, укључујући апликанта. Међутим, истрага није обратила пажњу на ову чињеницу, а тужиоци су пропустили да испитују сведоке или полицајце о томе. С тим у вези, начелник полиције округа Муреш није упитан да објасни због чега је сматрао неопходним да захтева интервенцију специјалних снага, нити су му предочене контрадикторне изјаве његових потчињених. Такође, није учињен ни напор да се провери да ли су шеф полиције или припадници специјалних операција раније били укључени у сличне инциденте или су оптуживани у прошлости за анти-ромско понашање. Ови недостаци, заједно са понашањем поступајућег јавног тужиоца су довели до занемаривања релевантних чињеница, при чему је дошло до обуставе истраге, упркос значајним недостацима. Као закључак, Суд наводи да домаће власти нису испуниле своју обавезу из члана 14 Конвенције да предузму све могуће мере ради утврђивања да ли је дискриминација играла улогу у критичном догађају или не. Сходно свему напред наведеног, Суд је утврдио да је дошло до повреде члана 14 Конвенције у вези са члановима 2 и 3, у њиховом процедуралном аспекту (*Ciorcan and others v. Romania*, 2015:164-167).

Супротно утврђеном у случају *Ciorcan*, у случају *Velikova v. Bulgaria (Velikova v. Bulgaria, 2000)* је бугарски држављанин, Славчо Цончев (*Slavtcho Tsonchev*) преминуо након што је провео у притвору дванаест сати под сумњом да је крао стоку. Полиција у граду Плевену (*Pleven*) је 24. септембра 1994. године примила телефонски позив из села Буковлака (*Bukovlak*) да је неко украо девет крава. Тога дана су полицијски службеници лишили слободе Цончева, који је приликом хапшења био у алкохолисаном стању. У току вож-

ње полицијским аутомобилом Цончев је имао физички конфликт са власником украдених крава, који је био на задњем седишту, заједно са ухапшеним лицем. Током боравка у притворској јединици Цончев је почео да повраћа. Полицијски службеник му је дозволио да посети тоалет. Приликом повратка из тоалета Цончев се срушио мртав. Аутопсија је показала да је Цончев умро од последица губитка крви који је резултат великих и дубоких хематома на горњим екстремитетима. Представник бугарске Владе је пред Судом тврдио да су повреде настале пре тренутка хапшења, али је Суд одбио овакву аргументацију. Другим речима, смрт Цончева наступила је као последица намерног пребијања. На основу свега наведеног Суд је закључио да је господин Цончев умро због повреда док је био у рукама органа унутрашњег реда. Стога утврђене су повреде негативне и процедуралне обавезе из члана 2 Конвенције. Међутим, Суд није утврдио повреду права из члана 14, из следећих разлога.

Најпре, апликанткиња је истицала постојање дискриминације, супротне члану 14 Конвенције, на основу етничке припадности жртве - господина Цончева. С тим у вези, апликанткиња је истакла да су опште предрасуде према Ромима биле широко распрострањене и често манифестоване приликом расно мотивисаног насиља према припадницама ове етничке заједнице. На појаву насиља према Ромима домаће власти често реагују неадекватном истрагом, која практично доводи до некажњивости извршилаца. Уједно, апликанткиња је тврдила да је овај феномен забележен од стране невладиних организација, али и признат од стране бугарских власти, као и да је етничко порекло господина Цончева било познато полицијским службеницима у тренутку хапшења. Исказ једног од полицијских службеника, који је био задужен за господина Цончева током трајања притвора, садржи експлицитне рефернце о његовом етничком пореклу. Притом, примедба истражитеља да повреде нису биле видљиве на његовом телу услед „тамне боје коже“ је, такође, израз етничке предрасуде. Сходно томе, апликанткиња је истакла да је, на основу њеног дугогодишњег искуства са припадницима полиције и истражним органима, перцепција етничке припадности господина Цончева била одлучујући фактор у његовом злостављању, и каснијој смрти, при чему је разлог неспровођења истраге такође биле предрасуде према Ромима.

У свом одговору домаће власти су нагласиле да нема ничега што би указало да је поступање органа реда било условљење етничком припадношћу господина Цончева, јер је он ухапшен због тога што је осумњичен да је извршио кривично дело. Употреба речи попут "Циганине" није било дискриминаторско, јер је његово порекло заиста "циганско". Бугарска Влада је тврдила да активно ради на интеграцији особа ромског порекла предузимајући бројне мере.

Суд је приликом доношења одлуке за наводну повреду члана 14 у вези са чланом 2 Конвенције нагласио да је представка апликанткиње заснована на више озбиљних аргумената. Такође, Суд је истакао да тужена држава није пружила веродостојно објашњење о околностима смрти господина Цончева, као и о разлозима због којих су у истрази изостављени одређени кораци, који би могли расветлити спорни догађај. Ипак, Суд подсећа да је стандард докази-

вања, који се захтева према пракси Суда – „ван разумне сумње“. Како доступна чињенична грађа не омогућава Суду да ван разумне сумње закључи да је смрт господина Цончева и недостатак истраге о томе резултат расне предрасуде, како то тврди подносиатеља представке, Суд је утврдио да није дошло до кршења права из члана 14 у вези са чланом 2 Конвенције (*Velikova v. Bulgaria*, 2000, 91-94).

Чињенично стање у случају *Anguelova v. Bulgaria* (*Anguelova v. Bulgaria*, 2002) је слично оном напред наведеном у случају *Velikova v. Bulgaria*. Наиме, у овом случају, господин Ангел Забчеков (*Anguel Zabchekov*), ромског порекла, умро је док је био лишен слободе због сумње да је извршио крађу у покушају. Наиме, око поноћи 29. јануара 1996. године, грађани у Разграду су приметили да једно лице ради нешто сумњиво на паркингу, те су комшије алармилале пролазећег полицијског службеника да неко лице покушава да обије аутомобил. У току потере за г. Забчековим, он је пао на травњак, након чега је лишен слободе од стране полицајца. Неколико сати након лишења слободе, господин Ангуел је умро. Објашњење бугарске Владе, да је узрок смрти у виду наношења факторе лобање нанета пре хапшења, није прихваћена од стране Суда, јер су налази са аутопсије показали да је повреда настала након лишења слободе. Такође, Суд је утврдио и да је услед намерног кашњења у пружању лекарске помоћи наступио фатални исход, као и да је истрага поводом смрти сина подносиатеље представке није била довољно објективна и темељна.

Стога, Суд је утврдио повреду негативне, позитивне и процедуралне обавезе из члана 2 Конвенције, јер Бугарска није дала прихватљиво решење за узрок настанка повреда које су довеле до смрти господина Ангуела, јер истом није пружена лекарска помоћ, нити је спроведена темељна истрага која би утврдила узрок смрти сина подносиатеље представке (*Anguelova v. Bulgaria*, 2002:109-146).

У погледу повреде члана 14 у вези с чланом 2 Конвенције, апликанткиња је навела да је запрепашћујуће да неки полицијски службеници нису могли да се уздрже од ословљавања њеног сина као „Циганин“, укључујући и њихове званичне изјаве дате на записник. Услед тога, апликанткиња сматра да је поступање полиције у конкретном случају потребно видети кроз шири контекст системског расизма и нетрпељивости које органи реда у Бугарској по правилу испољавају, што је и забележено извештајима и другим документима међувладиних организација и организација за заштиту људских права.

Међутим, подсећајући на степен извесности који је потребан за утврђивање повреде права из Конвенције „ван разумне сумње“, Суд је, применио аналогију са напред наведеним случајем *Velikova v. Bulgaria*, с обзиром на сличност притужби подносилаца представки. Притом, Суд је утврдио да тужена држава није пружила могуће објашњење поводом смрти апликанткињог сина, као ни о разлозима који су условили пропуштање кључних корака у истрази ради расветљавања конкретног случаја. Међутим, Суд је истакао да, иако је представка заснована на озбиљним аргументима подносиатеље представке, он није у могућности да, на основу доступног материјала, дође до закључка да су исти доказани ван разумне сумње, услед чега је, идентично као и у случају

Velikova, није дошло до повреде члана 14 у вези с чланом 2 Конвенције (*Angelova v. Bulgaria*, 2002:163-168).

Предмет *Angelova and Iliev v. Bulgaria* (*Angelova and Iliev v. Bulgaria*, 2007), који се, иако сличног назива као претходно наведени, тиче мајке и брата Ангела Димитрова Илијева, двадесетосмогодишњег младића ромског порекла, а који је преминуо услед последица тешког пребијања од стране седам тинејџера 18. априла 1996. године, у граду Шумену (Shumen), при чему га је један нападач више пута убо ножем. Након тога, он је превезен у болницу на лечење, али је преминуо наредног дана. Услед сумњи да је напад био мотивисан ромском етничком припаданошћу жртве, полицајци су све нападаче привели и испитали на дан када је и напад извршен. Сви нападачи су пуштени на слободу након испитивања, са изузетком Г.М.Г. (у даљем тексту први нападач) који је тада имао седамнаест година. Код њега је пронађен нож, као и код друге двојице нападача са иницијалима Н.Р. и С.Х. Први нападач је задржан у притвору због сумње да је лишио живота Ангела Димитрова. Наредног дана су полицајци поново испитали све нападаче. Током испитивања, Н.Р. и С.Х. су потврдили да је први нападач користио оружје. Након тога, против њега је покренута прелиминарна истрага и он је оптужен за убиство које је проистекло из хулиганског чина. Затим је испитиван, али је одбио давати изјаве, осим да потврди да је предметни нож који је пронађен његов. Дана 12. јуна 2001. године надлежни истражитељ закључио је да се предмет треба наставити на даље поступање надлежном тужилаштву. Спис предмета је пребачен у Окружно тужилаштво у граду Шумену. Међутим, у наредних четири године није било даљих активности у овом кривичном поступку.

Подносиоци представке су навели да је у конкретном случају дошло до повреде члана 14 у вези са члановима 2 и 3 Конвенције у томе што су власти пропустиле своју дужност да истраже и процесуирају расно мотивисано насиље. Они су сматрали да њихово ромско порекло, наводне широко распрострањене предрасуде према њиховој етничкој групи и доследан неуспех власти да се баве системским обрасцима насиља и дискриминације према њиховој заједници представља узрок кршења поменутих чланова. Са друге стране, влада тужене државе је оспорила тврдње подносилаца представке истичући да поднесак треба прогласити неприхватљивим због неисцрпљивања домаћњих правних средстава. Уједно, домаће власти су твдиле да су апликанти могли покренути поступак против власти према Закону о заштити од дискриминације, ако сматрају да су постојали дискриминаторни мотиви за предуго трајање истраге или за наводну неактивност власти. Такође, Влада је сматрала да није било дискриминаторног мотива у начину на који су власти спровеле истрагу у смислу марљивости, прецизности и тежине оптужбе која је подигнута против првог нападача.

У погледу прихватљивости представке Суд не налази да је Влада довољно поткрепила своју тврдњу да су апликанти требали исцрпити поступак према Закону о заштити од дискриминације, јер он не би био делотворан правни лек за њихову жалбу према члану 14 Конвенције, тврдећи да власти нису испуниле своју дужност да истражују и процесуирају расно мотивисано насилно кривично дело.

Суд је поновио свој став да обавеза државе да заштити живот појединца према члану 2 Конвенције, тумачена заједно с генералном обавезом држава према члану 1 Конвенције да „свакоме у својој јурисдикцији обезбеде уживање права и слобода гарантованих Конвенцијом, имплицитно захтева постојање ефективне, делотворне истраге када су појединци преминули насилно, услед примене физичке силе, при чему оваква истрага мора бити темељна и непристрасна (*McCann and others v. The United Kingdom*, 1995:161-163; *Kaya v. Turkey*, 1998:105; *Çakıcı v. Turkey*, 1999:86). Основна сврха овакве истраге јесте да обезбеди ефективну примену домаћих закона који штите право на живот, као и да, у оним случајевима који укључују државне службенике или органе, да осигура њихову одговорност за смрти које су се десиле лицима у њиховој аперхензији (*İlhan v. Turkey*, 2000:63). Да би истрага поводом наводно незаконитог убиства од стране државних службеника била ефективна, потребно је да лица која спроводе и која су одговорна за истрагу, буду независна од оних лица који су умешани у критичне догађаје (*Güleç v. Turkey*, 1998:81-82; *Oğur v. Turkey*, 1998:91-92). Ово не подразумева само недостатак хијерархијске или институционалне повезаности, већ и практичну независност.³

Истрага, такође, мора бити ефективна у смислу да је подобна да доведе до идентификације и кажњавања одговорних лица, при чему ова обавеза није обавеза резултата, већ средства. Међутим, домаће власти морају предузети све разумне кораке који су им на располагању, с циљем да обезбеде доказе о инциденту, укључујући сведочења очевидаца, форензичке доказе и, тако где је то могуће, аутопсију, која пружа комплетан и тачан извештај о повредама и објективну анализу клиничких налаза, укључујући и узрок смрти.⁴ Притом, било који недостатак у истрази, који поткопава њену могућност да утврди узрок или лице одговорно за смрт лица, ризикује да не задовољи овај стандард (*Angelova and Iliev v. Bulgaria*, 2007:139). Поред наведеног, мора постојати и задовољавајући елемент јавног надзора над истрагом или њених резултата, како би се обезбедила одговорност, како у теорији, тако и у пракси, очувало јавно поверење у приврженост домаћих власти владавини права и, уједно, спречило појављивање договора или толеранције незаконитих поступака стандард (*Angelova and Iliev v. Bulgaria*, 2007:140).

Иако ниво јавног надзора над истрагом варира од случаја до случаја, Суд истиче да је, у сваком случају, потребно да најближи рођак жрве мора бити укључен у поступак, до мере до које је то неопходно за заштиту његових или њених легитимних интереса.⁵

³ Видети *Ergi v. Turkey*, Application no. 23818/94, §§ 83-84, у коме је јавни тужилац, који је био задужен за спровођење истраге о смрти девојке током саобраћајне незгоде, показао недостатак независности кроз своје поздање у информације прибављене од стране жандарма који су учествовали у инциденту.

⁴ Видети *Salman v. Turkey*, Application no. 21986/93, § 106 (у погледу аутопсије), затим *Tanrıku v. Turkey*, Application no. 23763/94, § 109 (у погледу очевидаца) и *Gül v. Turkey*, Application no. 22676/93, § 89 (у погледу форензичких доказа).

⁵ Видети *Güleç v. Turkey*, Application no. 21593/93, § 82, где отац жртве није информисан о одлуци да се не предузме кривично гоњење; *Oğur v. Turkey*, Application no. 21594/93, § 92, где породица жртве није имала приступ истрази и судским документима; *Gül v. Turkey*, Application no. 22676/93, § 93; *McKerr v. the United Kingdom*, Application no. 28883/95, §§ 111-15.

Понављајући своје ставове, заузете још у напред поменутих случајевима *Nachova and others* и *Ciorcan and others*,⁶ Суд је истакао да су, у конкретном случају, расистички мотиви за извршење напада на апликантовог рођака били познати домаћим властима у веома раној фази истраге, када је један од нападача и дао такву изјаву. Сходно томе, суд сматра потпуно неприхватљивим да домаће власти нису експедитивно спровеле прелиминарну истрагу против нападача и извеле их пред Суд, упркос сазнању да је реч о расној мржњи. Напротив, домаће власти су дозволиле одуговлачење кривичног поступка, који је остао у фази истраге преко 11 година. Као последица оваквог поступања, наступила је застарелост кривичног гоњења за већину нападача. Притом, Суд примећује да нападачи нису оптужени ни за једно кривично дело као расно мотивисано. Упркос широко распрострањеним предрасудама и насиљу према Ромима у том периоду, постојала је нарочита потреба да се редифинише трајна друштвена осуда расизма и одржи поверење мањина да ће домаће власти бити у могућности да их заштите од претње расног насиља (*Menson and others v. the United Kingdom*, 2003).

Сходно свему наведеном, закључак је Суда да домаће власти нису направиле разлику између овог и других кривичних дела које нису расно мотивисана, што је неспојиво са чланом 14 Конвенције, те је утврдио да је подносиоцима представке, у конкретном случају повређено право из члана 14 у вези са чланом 2 Конвенције, у процедуралном аспекту (*Angelova and Iliev v. Bulgaria*, 2007:115-118).

Овде треба нарочито скренути пажњу на околност да је Суд, у свим напред наведеним случајевима, утврђивао повреду члана 14 искључиво у вези процедуралног аспекта члана 2, али не и материјалног аспекта овог члана. Оваква пракса, као и однос Суда према мањинама, је била предмет оштре критике судије Бонела у издвојеном мишљењу у предмету *Angelova v. Bulgaria*, иначе најстаријем од свих напред изложених предмета, у ком предмету је одлука донета још 1997. године.⁷ У свом издвојеном мишљењу, судија Бонело (Bonello), између осталог истиче да често и редовно Суд признаје да су припадници мањинских група лишени живота или изложени стравичном поступању, супротно члану 3, али да Суд није ниједном установио да је то било повезано са њиховом етничком припадношћу. Курди, обојена лица, исламисти, Роми и други, истиче судија Бонело, непрестано се убијају, муче или сакате, али Суд није уверен да је њихова раса, боја коже, националност или социјално порекло има неке везе с тим. Зла срећа непогрешиво погађа мањинске групе у неповољном положају, али само као резултат добро подешене случајности (Лич, 2007, 348).

⁶ Приликом истраживања насилних инцидената, државни органи имају додатну обавезу да предузму све разумне кораке да разоткрију било какве расистичке мотиве и да утврди да ли су етнички мржња или предрасуде потенцијално имали улогу у испитиваним догађајима. Поступајући идентично у случају расно изазваног насиља и бруталности са случајевима у којима нема таквих предрасуда, доводи до затварања очију пред специфичном природом аката који су нарочито деструктивни по фундаментална људска права. Пропуст да се направи разлика у начину на који се поступа у оваквим ситуацијама, може представљати неоправдан третман, неспојив са чланом 14 Конвенције.

⁷ Издвојено мишљење судије Bonella у предмету *Angelova v. Bulgaria*, Application no. 38361/97.

Међутим, Суд је прекинуо овакву праксу, и у предмету *Lakatošova and Lakatoš v. Slovakia* (*Lakatošova and Lakatoš v. Slovakia*, 2018), први пут, утврдио повреду члана 14 у вези члана 2 Конвенције, уместо досадашње праксе утврђивања повреде овог члана искључиво у вези са процедуралним аспектом члана 2. Предмет се тиче догађаја из 2012. године, када је локални полицијски службеник, ван дужности, узевши нелегално прибављен пиштољ са два магацина муниције, отишао приватним аутомобилом у место Хурбаново, у ком живи око хиљаду Рома. Полицајац је стао испред куће апликаната, ушао у њу, и без речи почео да испалује хице у њих и чланове њихове породице, при чему је престао са пуцњавом тек након што је потрошио муницију. Троје чланова домаћинства апликаната је преминуло услед последица рањавања, док су апликанти озбиљно рањени, у кук, односно јетру, слепо црево и стомак.

Током испитивања пред домаћим органима, полицајац је признао извршење дела, наводећи да је размишљао о „радикалном решењу“ за „решавање“ Рома, након чега је осуђен на деветогодишњу затворску казну, која је ублажена услед смањене урачунљивости окривљеног, из ког разлога му је одређена и мера безбедности лечења у здравственој установи. Међутим, пресудом домаћег суда нису утврђени расни мотиви оваквог поступања осуђеног, услед чега су апликанти побијали осуђујућу пресуду пред домаћим судовима, али без успеха, због чега су и поднели представку Суду.

Суочен с оваквим чињеничним стањем, Суд је истакао да, иако је полиција промтпно извршила прелиминарну истрагу, испитујући осумњиченог, жртве и сведоке, домаћи органи нису истраживали могући расистички мотив, упркос постојању снажних расистичких индикација, нити је дато образложење да ли су предметни напади мотивисани расном мржњом, до мере неспојиве са државином обавезом да спроведе темељну истрагу, услед потребе да потврди континуирану друштвену осуду расизма у циљу да одржи поверење јавности у способност државе да их заштити од расно мотивисаног насиља, чиме је повређен члан 14 у вези члана 2 Конвенције (*Koky and Others v. Slovakia*, 2012:239; *Amadayev v. Russia*, 2014:81; *Balázs v. Hungary*, 2015:52). Иако је у овом предмету Суд први пут утврдио повреду члана 14 у вези члана 2, без експлицитног навођења процедуралног аспекта, образложење одлуке указује да је управо из тог разлога утврђена наведена повреда. Међутим, сагласно напред изнетој судској пракси, није утврђена, штавише, нити образложењем детаљније образложена, повреда члана 14 у вези супстанцијалног аспекта члана 2. Вероватно да је Суд поступио на овај начин јер осуђени полицијски службеник није поступио у службеном својству, већ ван дужности, одлазећи приватним возилом на лице места. Али, и при оваквом стању ствари је могуће утврдити повреду члана 14 у вези супстанцијалног аспекта члана 2, у делу позитивне обавезе државе да појединцима под својом јурисдикцијом обезбеди уживање права и слобода гарантованих Конвенцијом (*L.C.B. v. The United Kingdom*, 1998:36).

Ово нарочито из разлога јер домаћи судови нису утврђивали мотив расне мржње, при чему је тужилаштво у оптужници, од више отежавајућих околности, истакло само чињеницу да је нападнуто пет лица, те је окривљени осуђен за рамишљајно лишење живота више лица, а не за тешко убиство мотивисано ра-

сом и етничком припадношћу, што је теже дело прописано домаћим кривичним законодавством (*Lakatošova and Lakatoš v. Slovakia*, 2018).

Закључак

Из напред изложеног приказа судске праксе Европског суда за људска права, могу се наслутити системски проблеми појединих држава потписница Конвенције у поштовању права на живот, гарантованог чланом 2 Конвенције, у случајевима у којима су жртве повреда припадници ромске националности, и то Турске и Бугарске, у првом реду. Међутим, оно што је, према мишљењу аутора, вишеструко значајније јесте чињеница да се, у досадашњој пракси Суда, није утврђена повреда члана 14 у вези материјалног аспекта члана 2 Конвенције. С тим у вези, и данас, више од 20 година након одлуке у случају *Angelova*, издвојено мишљење судије Бонела из ове пресуде је и даље актуелно, односно и даље упућује да је потрено променити овакав приступ у пракси Суда. Наиме, како то судија Бонело наводи, узнемирујуће је да Суд, у својој педесетогодишњој (сада већ седамдесетогодишњој, прим. аут.) пракси није утврдио ни у једном случају повреду права на живот као последицу припадности одређеној раси, боји коже или пореклу жртве, те да би необавештени посматрач, читајући одлуке Суда, могао основано претпоставити да је послератна, демократска Европа изузета од икаквог расизма, нетолеранције или ксенофобије, као место етничког братства, у коме људи различитих порекла функционишу без невоља и предрасуда, при чему оваква пракса Суда подржава такву заблуду.

Управо немогућност да се установи веза између физичког насиља и етничког порекла занемарује црвено светло о посебном третману Рома од стране Бугарске полиције у периоду деведесетих и двехиљадитих година, које интензивно и алармантно светли. Притом се занемарују „заstraшујуће детаљни“ извештаји међувладиних организација и организација за заштиту људских права, као што су Amnesty International, the Human Rights Project, the Bulgaria Helsinki Committee i Human Rights Watch.⁸

Управо из тог разлога, требало би ревидирати став о терету доказивања ван разумне сумње, који стандард „спречава заштиту људских права у областима где би највећи ниво заштите, а не највиши стандард доказивања, требало бити приоритет“.⁹ Такав приступ се показао одлучним у случају *Cona v. Belgium*, у коме је Суд, уместо да захтева од апликаната доказаност изван разумне сумње да је њихово протеривање део колективне политике протеривања, утврдио повреду права утврдивши да поступак пред домаћим органима не дозвољава Суду да елиминише сваку сумњу да је протеривање колективно (*Conka v. Belgium*, 2002). На овај начин, Суд би се ускладио са сопственом праксом, утврђеном још у случају *Gaygusuz v. Austria* (*Gaygusuz v. Austria*, 1996:42) да је потребно постојање веома снажних разлога да би Суд различит третман, искључиво на основу националности, сматрао сагласним Конвенцији.

⁸ Издвојено мишљење судије Bonella у предмету *Angelova v. Bulgaria*, Application no. 38361/97.

⁹ Ibid.

Литература:

1. Ellis, E., Watson, P., EU Anti-Discrimination Law, Oxford University Press, Oxford, 2012;
2. European Court of Human Rights, Factsheet – Right to life. Preuzeto 15.06.2019; https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Life_ENG.pdf
3. INTERRIGHTS priručnik za pravnike - zabrana diskriminacije prema evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (član 14), 2006;
4. Lič, F., Obračanje evropskom sudu za ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, 2007;
5. Tasić, A., Postupak u parnicama za zaštitu od diskriminacije - doktorska disertacija, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2016.

Case law

1. Amadayev v. Russia, Application no. 18114/06;
2. Angelova and Iliev v. Bulgaria, Application no. 55523/00;
3. Angelova v. Bulgaria, Application no. 38361/97;
4. Balázs v. Hungary, Application no. 15529/12;
5. Çakıcı v. Turkey, Application no. 23657/94;
6. Ciorcan and others v. Romania, Applications nos. 29414/09 and 44841/09;
7. Conka v. Belgium, Application no. 51564/99;
8. Ergi v. Turkey, Application no. 23818/94;
9. Gaygusuz v. Austria, Application no. 17371/90;
10. Gül v. Turkey, Application no. 22676/93;
11. Güleç v. Turkey, Application no. 21593/93;
12. Hoogendijk v. The Netherlands, Application no. 58641/00.
13. Hugh Jordan v. The United Kingdom, Application no. 24746/94;
14. İlhan v. Turkey, Application no. 22277/93;
15. Kaya v. Turkey, Application no. 22729/93;
16. Koky and Others v. Slovakia, Application no. 13624/03;
17. L.C.B. v. The United Kingdom, Application no. 23413/94;
18. Lakatošova and Lakatoš v. Slovakia, Application no. 656/16;
19. McCann and others v. The United Kingdom, Application no. 18984/91;
20. McKerr v. the United Kingdom, Application no. 28883/95;
21. Menson and others v. the United Kingdom, Application no. 47916/99;
22. Nachova and others v. Bulgaria, Applications nos. 43577/98 and 43579/98;
23. Oğur v. Turkey, Application no. 21594/93;
24. Salman v. Turkey, Application no. 21986/93;
25. Tanrikulu v. Turkey, Application no. 23763/94;
26. Velikova v. Bulgaria, Application, no. 41488/98;
27. Willis v. the United Kingdom, Application no. 36042/97;
28. Zarb Adami v. Malta, Application no. 17209/02.

ROMA AS A VICTIM OF BREACH OF ARTICLE 14 IN CONJUNCTION WITH ARTICLE 2 OF THE EUROPEAN CONVENTION ON THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS

Summary: Aforementioned selection of ECtHR's case-law indicates systemic problems of certain States parties to the ECHR with respect to violation of right to life, set forth by the Article 2 of the Convention, in cases where victims were of Roma origin, specifically Turkey and Bulgaria. However, the authors find the fact that the Court has not yet ever found violation of Article 14 in conjunction with substantive aspect of Article 2, much more significant for the purposes of this paper. Furthermore, even today, after more than 20 years since the Anguelova decision, justice Bonello's dissenting opinion in this judgement is still applicable in present day conditions, referring to the need of revision of this practice. As justice Bonello states, it is particularly disturbing that the Court, in over fifty years of pertinacious judicial scrutiny, has not, to date, found one single instance of violation of the right to life (Article 2) or the right not to be subjected to torture or to other degrading or inhuman treatment or punishment (Article 3) induced by the race, colour or place of origin of the victim. Hence, even the uninformed observer would be justified to conclude that, for over fifty years, democratic Europe has been exempt from any suspicion, racism, intolerance or xenophobia, while this practice energises that delusion.

Bearing in mind aforementioned, the Court's stance on "beyond the reasonable doubt" standard should be revised, since is stunting European human rights protection in areas where the highest level of protection, rather than the highest level of proof, should be the priority. Such an approach has proved decisive in *Čonka v. Belgium*, in which the Court, rather than requiring from the applicants proof beyond reasonable doubt that their expulsion was in pursuance of a collective expulsion policy, found a violation by holding that "The procedure followed by the State authorities did not enable the Court to eliminate all doubt that the expulsion might have been collective" (*Conka v. Belgium*, 2002). This would help bring the Court in line with its own case-law that "very weighty reasons would have to be put forward by the Government before the Court could regard a difference in treatment, based exclusively on the ground of nationality, as compatible with the Convention" (*Gaygusuz v. Austria*, 1996:42).

Key words: Roma, European Court of Human Rights, Right to Life, Discrimination